

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut

Irja Sõnum

**EAKATELE SUUNATUD SOTSIAALTEENUSED JA NENDE
VÕIMALDAMINE MAAPIIRKONDADES KOHALIKE
OMAVALITSUSTE SOTSIAALTÖÖTAJA HINNANGUL NELJA
OMAVALITSUSE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Reeli Sirotkina, MSW

Tartu 2013

SISUKORD

ABSTRACT	3
SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILINE RAAMISTIK	6
1.1. Erinevad vananemiskäsitlused.	6
1.1.1. Sotsiaalpoliitika komisjoni töö.	7
1.1.2. Kaasaegne vananemispoliitika.	8
1.1.3. Eakatele suunatud teenuste strateegiad ja programmid.	8
1.1.4. Seadusest tulenevad õigused ja kohustused eakate sotsiaalteenuste korraldamiseks. .	10
UURIMSPROBLEEMI PÜSTITUS.....	13
2. METOODIKA	14
2.1. Meetodi valik.....	14
2.2. Valim.	14
2.3. Andmekogumine.	15
2.4. Analüüsimeetod.....	16
3. TULEMUSTE ESITUS JA ARUTELU	17
3.1. Sotsiaaltöötajate kirjeldus eakate abivajadustest.....	17
3.2. Toimetulekut toetavad teenused ja takistavad tegurid nende elluviimisel.....	19
3.3. Sotsiaalpoliitika kujundamise võimalused.	24
3.4. Sotsiaaltöötajate tulevikuvision.	27
KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED.....	30
KASUTATUD KIRJANDUS	32

ABSTRACT

Local social workers estimates - social services for the elderly in rural areas.

In an aging society we have to pay close attention to older people's wellbeing. On municipalities, social services are available on a different level. Aim of this study is to obtain information from social workers, to see their vision about elderly's services, social needs and the opportunities offered by rural municipalities.

In research I used a qualitative method. The research consists of theoretical and empirical parts. The theoretical part will give an overview of the different aging policies by different authors, elderly services aimed at the development of a European quality of the program, describing the local governments set social orders, and the additional social services.

The empirical part will give an overview of the interview process. I describe the sample, the method of analysis, which is a thematic analysis of the results by four different interviewed a local social worker. The results are presented along with discussion. Job summary I will finish with submits and findings.

In conclusion, we can say that the elderly are indeed assured most essential needs, but the elderly are not yet a priority target. Also, according to the law, care for the elderly is set to relatives and children.

SISSEJUHATUS

Arvestades Eesti ühiskonnas toimunud kiirete muutustega ja ühiskonna vananemisega, on viimasel ajal pööratud suurt tähelepanu eakatele.

Töötades maapiirkonna kohaliku omavalitsuse volikogus, olen vähesel määral kokku puutunud eakate probleemidele viitavate küsimuste ja nende lahendamise otsustega. Volikogus tõstatatud eakate probleeme käsitlevad teemad ei ole pikemat arutelu leidnud. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus ja Sotsiaalhoolekande seadus on seadnud kohalikele omavalitsustele kohustuseks korraldada eakatele ja puudega inimestele vältimatut sotsiaalabi andmist ja selle korraldamist. Lisaks on kohalikele omavalitsustele antud õigus rakendada eakatele ja puudega inimestele täiendavaid sotsiaalteenuseid nagu rehabilitatsiooniteenus, hooldamine perekonnas, abivahendite andmine, sotsiaalnõustamine, hooldamine hoolekandeesutuses, koduteenuse pakkumine. Kohalikele omavalitsustele on kehtestatud seadustest tulenevad kohustused ja õigused, kuid need ei pruugi alati toimida.

Seadsin oma bakalaureusetöö eesmärgiks saada teavet sotsiaaltöötajate kirjelduse kaudu maapiirkonna kohalikes omavalitsustes võimaldatavatest sotsiaalteenustest. Selleks püstitasin kolm põhilist uurimisküsimust:

- Milliseid sotsiaalteenuseid pakutakse eakatele?
- Milliseid eesmärke on seatud eakate elukvaliteedi parandamiseks?
- Millised on takistavad tegurid sotsiaalteenuste pakkumiseks?

Antud bakalaureusetöö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilises osas annan ülevaate erinevatest vananemiskäsitlustest, vananemispoliitika põhimõtetest erinevate autorite poolt, eakatele suunatud teenuste euroopaliku kvaliteedi arendamise programmist, ning kohalikele omavalitsustele seatud sotsiaalhoolekande korraldustest ja sellest tulenevatest täiendavatest sotsiaalteenustest.

Empiirilises osas annan ülevaate intervjuu käigust, kirjeldan valimit, analüüsimeetodit, milleks on temaatiline analüüs. Tulemuste esitamisel järgisin teemade loogikat, mis kerkisid üles analüüsi

käigus. Tulemuste saamiseks intervjuerisin nelja erineva maapiirkonna kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajat. Tulemused on esitatud koos aruteluga. Töö lõpetan kokkuvõtte ja omapoolsete järeldustega.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1. Erinevad vananemiskäsitlused.

Eesti Gerontoloogia ja Geriaatria Assotsiatsiooni uuringutes on osutatud tähelepanu asjaolule, et Eesti riik ei ole veel valmis elanikkonna vananemiseks. Muuhulgas on välja toodud järgmised punktid: ebapiisavus ja juhuslikkus tervishoiu- ja hoolekandesüsteemis, regioniti on erinevus abi andmise ja saamise kvaliteedis, puudub loogiline seostatus haigla- taastus- ja koduse põetuse korraldamisel, sotsiaalala spetsialiste, kes omaksid eakatega töötamiseks ettevalmistust on vähe, eakate hooldamise suutlikkus perekondadel on väga erinev. (Paavel, 2004)

Kuigi ühiskond näitab positiivset trendi suhtumises vananemisse, vajab teema siiski käsitlemist, minu arvamus on, et käesolevaks ajaks ei ole mainitud vajakajäämised likvideeritud ning teemaga tuleb edasi tegeleda nii riiklikul kui kohaliku omavalitsuse tasemel.

Kui aastal 1999 välja antud dokumendis – Eesti vanuripoliitika alused (EVA) oli kasutuses eaka indiviidi kohta sõna “vanur“, siis aastate möödudes võttis Sotsiaalministeeriumi juures asuv eakate komisjon kasutusele sõna “eakas”. Erinevates kontekstides kasutatakse inimeste kohta erinevaid ühetähenduslikke mõisteid: pensioniealine, senior, vanur, eakas ja nii edasi. Õpikutes kasutatakse enamasti „eakas“ või „vanur“. Teadvustatud on üha rohkem, mis on vananemine ning kuidas kasvatades inimestes eateadlikkust, saab mõjutada nii suhtumist kui ka sõnakasutust. Oma osa sõnakasutuses mängib ka teadmine, et vanadust ei määratleta enam seoses pensionile jäämisega. (Tulva, 2001)

Rahvusvahelises gerontoloogiakirjanduses kasutatakse vanaduse piiriks 85.eluaastat, mille järel töövõime ja haigused võivad olla põhjuseks abivajamisel ning seoses sellega ka sõltuvust teistest isikutest. Ühiskonnale on esitatud väljakutsed seoses rahvastiku vananemisega: toimetulekuga kindlustamine, põlvkondadevahelistest suhetest tuleneva heaolu tagamine, aktiivne senioripoliitika, ealise diskrimineerimise vältimine, hooldussuhted. (Tulva, 2001) Koostatud on uus arengukava, kuid selle järgi pole veel toimitud.

“ÜRO tegevusplaanis (vt Vananemise rahvusvaheline...2000) soovitatakse riikidel rakendada meetmeid, mis kindlustaksid olukorra, kus vanematel töötajatel on võimalik neile sobivates tingimustes tööd jätkata ja vajadusel saada ümberõpet; riikidel tuleb oma eakatele tagada sujuv üleminek tööelust pensionile. Eesti vanuripoliitika aluste kohaselt on tarvis pensionieas töötamist igati soodustada, säilitades selleks eakale tulumaksuvaba täispensioni ning luues võimalusi töötamiseks osalise tööajaga. Töötamine aitab kaasa majandusliku toimetuleku toetamisele.” (Tulva ja Kiis, 2001:9)

Briti sotsioloog Phillipson (2008), kes uurides vananemist on teinud ettepaneku arendada välja argielu sotsioloogias uurimissuund, mis seoses vananemisega tooks välja kultuurilisi ja sotsiaalseid ilminguid. (Tulva ja Kiis, 2001)

Grosman (2008) on oma magistriöös viidanud asjaolule, et eakas võib mingis osas vajada abi, kuid omab teatud oskusi ja võimeid, mida saab rakendada näiteks vabatahtlikus töös.

1.1.1. Sotsiaalpoliitika komisjoni töö.

Sotsiaalministeeriumi juures töötab vabatahtikkuse alusel eakate poliitika komisjon, mis alustas tööd juba aastal 1998. Komisjoni ülesandeks on anda nõu sotsiaalministeeriumile eakaid puudutavates küsimustes, kujundada selles valdkonnas poliitika põhimõtteid ning olla kodumaiste ja välismaiste heade praktikate propageerija. Komisjoni esimeseks suuremaks tööks oli dokumendi “Eesti vanuripoliitika alused” (1999) väljatöötamine. Kuna aasta 2012 on Euroopas kuulutatud aktiivse vananemise aastaks, siis viimasel ajal on olnud eakapoliitika komisjoni tähtsamaks tööks “Aktiivsenä vananemise strateegia 2013-2020 väljatöötamine”. (Kütt, 2012). Praeguseks, aastaks 2013, on mainitud töö valmis.

1.1.2. Kaasaegne vananemispoliitika.

Vananeva ühiskonna oluliseks riskiteguriks on töötajate puudus, mille üheks põhjuseks on tööealise elanikkonna vähenemine. Tööturu olukord halveneb veelgi, sest tööturult lahkuvad eakad, kellele ei laiene veel kehtestatud pensioniiga. Statistikaamet on analüüsinud vanemaealiste tööturult lahkumise põhjuseid ning annab ülevaate tegevusest, mis soodustaks eakate tööelu jätkumist ka peale pensionikka jõudmist. Üheks võimaluseks oleks erinevate töövormide kasutamine, mis toimib heaoluriikides, kus pakutakse vanemaealistele osaaajatöö kõrval erinevaid töövorme nagu kodus töötamine ja kaugtöö. Vanemaealiste töötajate palkamisel on suur osakaal tööandjatel, kes eeldavad, et eakatel ei ole kaasaegseid teadmisi, nad ei suuda piisavalt kohaneda tööelus toimunud muudatustega ning paindlike töövõimaluste rakendamine nõuab tööandjalt lisakulutusi. Euroopas tehtud uuringute järgi on aga tööelu ümberkorraldamine möödapääsmatu ning Euroopa sotsiaalteadlaste soovitusi vanemaealise tööjõu lahkumise ennetamiseks tuleks rakendada ka Eestis. Aktiivse tööalase perioodi pikendamine on võimalus eakatel oma elu senisest paremini kindlustada. (Luuk, 2009)

Põhjuseid eakate inimeste lahkumisel tööturult on mitmeid: lahkumine vabatahtlikult enne pensioniea saabumist, sunnitud lahkumine (diskrimineerimine), pensioniikka jõudmine. Positsiooni tööturul saavutasid nooremad inimesed ajal kui Eestis toimus majanduse ja ühiskonnaelu ümberstruktureerimine. Uuringud on viidanud tööandjate arvamusele, et vanemad inimesed ei ole füüsiliste ja vaimsete võimete poolest võimelised minema kaasa tööalaselt kiirete muutustega nii tehnoloogilistes kui organisatoorsetes küsimustes. (Krusell, 2010)

1.1.3. Eakatele suunatud teenuste strateegiad ja programmid.

Kirjeldan hooldust, ravi ja abivajavate eakate heaolu ja väärikut puudutavaid põhimõtteid ja suunanäitajaid WeDO põhineval projektil.

Viimastel aastakümnetel on rahvastiku vananemisest saanud keskne probleem Euroopa Liidu liikmesriikidele. Aastaks 2060 on 29,5 % rahvastikust 65 aastased (17,4 % aastal 2010). Eakate

elukvaliteedi, tervishoiu- ja hoolekandeteenuste kvaliteedi parandamine on Euroopa eesistuja maade, Euroopa parlamendi ja Euroopa komisjoni toel saanud märkimisväärse positsiooni nii rahvusvahelisel kui euroopa tasandil. Pikaajalise hoolduse ja teiste teenuste vajaduste kiire lisandumise tõttu on üha enam sidusrühmi, kes pakuvad erinevaid teenuseid eakatele. Sidusrühmade all peetakse silmas otsustajaid, teenuste pakkujaid, ravi- ja hoolekande spetsialiste, eakate ühinguid jne. Kvaliteedi arendamise programmi eesmärkideks on: kinnitada ühtne nägemus eakatele suunatud teenustest, nende arendamisest, eakate väärkohtlemise ennetamise vajadusest, parandada hooldust, ravi ja abivajavate eakate elukvaliteeti, lisada eakate osalemist ise oma vajaduste, sotsiaal- ja tervishoiuteenuste määramisel, nende kvaliteedi arendamisel, edendada võrdsete ja jätkusuutlike otsuste arendamist – abivajavate eakate heaolu parandamiseks, parimate võimalike heade tavade levitamiseks nii riiklikul kui rahvusvahelisel tasandil, edendada paremat koordineerimist ja teadmiste jagamist eri sidusrühmade vahel teenuste kvaliteedi ja efektiivsuse parandamiseks, arendada eakatele suunatud teenuste kvaliteeti veendudes, et säilib tasakaal tõhususe, ressursside kokkuhoiu ja kvaliteedi parandamise vahel, parandada ravi, hooldust ja abi vajavate eakate heaolu ja elukvaliteeti nende meetmete abil. (Ikäihmiselle suunnattujen palvelujen...)

2012. aastast võttis Euroopa suuna hoida vanemaid inimesi kauem tööturul. Hoida neid aktiivsete, iseseisvate ja tervetena niikaua kui on võimalik, kuna Euroopa seisab silmitsi kiirete demograafiliste muutustega. Soovitakse teha tõsiseid algatusi aktiivse vananemise edendamiseks, kuna vananeva elanikkonna mõjul on ohus riikide rahanduslik ja sotsiaalne kaitse. Vajalik on parandada tööhõivevõimalusi ja töötingimusi eakamatele töötajatele, arvestades sealjuures võrdse kohtlemise printsiipi ja soolist võrdõiguslikkust. Vajalikud meetmed selleks korraldatakse koos pädevate rahvusvaheliste organisatsioonidega. Selleks, et tagada organisatsioonide koordineerimine, nimetab iga osalev riik koordinaatori. (European Year for Active Ageing (2012))

Aktiivse vananemise protsessi strateegia väljatöötamisega alustati aastal 2012, mis annab suunitluse eakate kaasamise vajalikkusest tööturul, põlvkondadevahelise solidaarsuse printsiibist, ühiskonnast tulenevate hoiakute tähtsusest eakate poliitika käsitluses. Samas leiab märkimist tähelepanu pööramise vajadusest arendada teenuseid ning arvestada eakatele keskkonna

kujundamisega. Peamiseks teemaks on esile toodud vanemaealiste tööhõive ning sellega seoses oleva elukestva õppe tähtsuse esiletoomine ja rakendamine. Strateegia näeb muuhulgas ette kohalikes omavalitsustes töötavate isikute koolitamist arusaamaks elukestva õppe vajadusest ning võimalustest info saamiseks ning rakendamiseks. Vajalike teadmiste rakendamine aitab kaasa vanemaealiste sotsiaalset tõrjutust, tööhõivesse rakendamist, oskuse propageerida vanemaealiste hulgas vabatahtlikku tegevust ning annab oskused vanemaealiste aktiivsuse toetamiseks. Oluline on ametiasutuste osalemine ja nende koostöö. Strateegia elluviimine on planeeritud kaheksa aastasele perioodile, mida kontrollitakse teatud aja möödumisel indikaatorite alusel ning millele lisanduvad ajakohased muudatused. (Sirotkina, 2012)

Aasta 2012 oli kuulutatud Euroopas aktiivsena vananemise aastaks ja hõlmab kolme tähtsamat tegevussuunda. Esimene neist kutsub üles innustama eakaid inimesi osa võtma tööelus juhul, kui tervislik seisukord seda lubab. Siinkohal juhitakse tähelepanu, et selleks on vaja ellu viia võimalused töötamiseks osajaliselt ning vajadus on ka parandada töötingimusi. Teiseks tuuakse välja tõrjutuse ja sotsiaalsesse isolatsiooni sattumise vältimiseks ühiskondlikus elus osalemise vajadus. Kolmanda punktina isesisva elu võimalikkusele kaasaaitamine. (Sirotkina, 2012)

Sotsiaalministeeriumi poolt on välja töötatud aktiivsena vananemise arengukava aastateks 2013-2020. Arengukavas on kirjeldatud arengukava eesmärki, milleks on vanusesõbraliku ühiskonna kujundamine, vanemaealiste elukvaliteedi ja võrdsete võimaluste kindlustamine. Arengukava kitsamate eesmärkide seadmisel on arvestatud, et vanemaealised oleksid ühiskonda kaasatud, aktiivsed nii tööturul kui sotsiaalselt, elaksid kauem tervena ja oleksid toimetulevad. Aktiivsena vananemise eesmärgid on saavutatavad vaid koos erinevate valdkondade koordineeritud tegevuse ja koostöö tagajärjel. (Aktiivsena vananemise arengukava 2013-2020)

1.1.4. Seadusest tulenevad õigused ja kohustused eakate sotsiaalteenuste korraldamiseks.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus ja Sotsiaalhoolekandeseadus reguleerib sotsiaalteenused, mida on eakal ja puudega inimestel õigus saada. Nendeks on: hooldamine perekonnas, sotsiaalnoustamine, abivahendite andmine, koduteenused, eluasemeteenused,

raebilitatsiooniteenus, hooldamine hoolekandeesutustes. Riiklikult rahastatud nimetatud teenustest on abivahendite andmine, rehabilitatsiooniteenus. Valla poolt kehtestatud määruste alusel finantseeritakse sotsiaalnõustamist, koduteenuseid, eluasemeteenuseid, hooldamist hoolekandeesutustes ja perekonnas. Kohalikel omavalitsustel on õigus osutada täiendavaid vajaminevaid sotsiaaltoetusi. Volikogul on õigus kehtestada eakatele ja puudega inimestele suunatud teenuste osutamise kord, milles on sätestatud teenuste taotlemine, finantseerimine ja teenuste saamine. (Medar ja Medar, 2007)

Sotsiaalhoolekande seaduse § 8 on seadnud kohaliku omavalitsusüksuse ülesandeks kohaliku sotsiaalhoolekande arengukava väljatöötamise valla või linna arengukava osana, samuti sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise korraldamise, määramise ja maksmise.

Ava- ja koduhooldusteenuste eesmärgiks on aidata vähenenud toimetulekuga eakatel elada harjumuspärasel keskkonnas. Koduteenuste korraldamine on kohaliku omavalitsuse ülesanne, kuid koduteenuse korraldamise ja nende üle arvestuse pidamise eest vastutab sotsiaalhoolekande osakond. Koduhooldustöötaja peab olema saanud vastava koolituse. Koduhooldusteenuse osutamiseks on vajalik sõlmida kahepoolne leping kliendi ja sotsiaalhoolekandeesakonna vahel. (Medar ja Medar, 2007)

Kohalikud omavalitsused saavad kehtestada hooldaja määramise korra. Koduabi hulka kuulub igapäevaeluks vajalike tegevuste juures abistamine, nagu ostude sooritamine, riiete- ja jalanõude hooldus, koristamine ja kütmine eluruumides. Hooldusabi aga sisaldab isiku abistamist söömisel, riietumisel, liikumisel, hügieenitoimingutes. Koduteenuse ja hooldusteenuse taotlemise, tingimuste ja korra kohta saamiseks tuleks abivajajal pöörduda kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja poole. (Koduhooldusteenus, Sotsiaalministeerium)

Utrechti Ülikooli sotsiaalpoliitika ja sotsiaaltöö professor Hans van Ewijk on sotsiaalselt tundlikus ühiskonnas positsioneerinud sotsiaaltöö järgmiselt: „Sotsiaaltöö peaks kohanema muutuvate vaatenurkadega ja panema suurt rõhku postmodernsete ühiskondade sotsiaalsele tundlikkusele ning vajadusele juhendava professioni järele nende inimeste jaoks, kes on kaotanud suuna või kes on surutud väga jäika mustrisse, või kes on jäetud tähelepanuta ja

hooletusse, aktiveerides ja julgustades neid ja tuues nad tagasi hariduse, töö, ühiskondliku elu, pereelu, hoolekande ja iseenda eest hoolitsemise juurde ning uskudes nende võimesse sotsiaalselt areneda“. (Ewijk, 2010:33)

UURIMSPROBLEEMI PÜSTITUS

Teoreetilise raamistiku peatükis on ülevaade eakatele suunatud euroopalikust teenuste kvaliteedi arendamise programmist, Eesti seadustest tulenevatest kohustustest, eakate hoolekande korraldamisest ning aktiivse vananemise tegevuskavadest Eestis.

Eakate eest hoolitsemine on suures osas omaste ja pereliikmete kanda, kuid nende puudumisel jääb eakate hoolekandeteenuste korraldamine enamuses kohalike omavalitsuste ülesandeks. Selleks on kohaliku omavalitsuse seadusest ja sotsiaalhoolekande seadusest tulenevalt ettenähtud kohustused sotsiaalteenuste osutamiseks kohalikele omavalitsustele, kellel on õigus võimaldada ja korraldada järgmisi hoolekandeteenuseid: rehabilitatsiooniteenus, hooldamine perekonnas, abivahendite andmine, sotsiaalnõustamine, hooldamine hoolekandetasutuses, koduteenuse pakkumine.

Sotsiaalhoolekande seadusest tulenevaid kohustusi täidavad kohalikud omavalitsused erinevalt. Olen sotsiaalhoolekande temaga üsna vähe kokku puutunud ja sellest ka minu huvi uurida maapiirkonna kohalike omavalitsuste poolt pakutavaid hoolekandeteenuseid.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on sotsiaaltöötajate kirjelduse järgi saada teavet eakatele mõeldud sotsiaalteenuste rakendamise vajadusest ja võimalustest maapiirkonna kohalikes omavalitsustes.

Uurimisküsimused:

- Milliseid sotsiaalteenuseid pakutakse eakatele?
- Milliseid eesmärke on seatud eakate elukvaliteedi parandamiseks?
- Millised on takistavad tegurid sotsiaalteenuste pakkumiseks?

2. METOODIKA

2.1. Meetodi valik.

Meetodi valikul lähtusin uurimuse eesmärgist, milleks on sotsiaaltöötajate kirjelduse kaudu saada teavet kohalikus omavalitsuses pakutavatest sotsiaalteenustest eakatele. Uurimistöös kasutasin andmete kogumiseks kvalitatiivset meetodit.

Kvalitatiivse meetodi valikul on võimalus informatsiooni saamiseks vajadusel esitada lisaküsimusi, saades intervjueeritavatele nende endi hinnanguid ja põhimõtteid antud teemal. Kvalitatiivne uuring on suunatud kogemuste, arusaamade mõistmisele ning viiakse läbi uuritavale tuttavas keskkonnas ja uuringut iseloomustab paindlikkus, mis annab võimaluse minna tagasi läbitud teemade juurde. (Laherand 2008)

Kvalitatiivne uurimus on suunatud tegeliku elu kirjeldamisele, arvestades asjaoluga, et tegelik elu on mitmekesine. Kvalitatiivsel uurimisel ei püüta tulemusi üldistada. (Hirsjärvi jt, 2007)

2.2. Valim.

Kvalitatiivuurimisel rakendasin eesmärgipärast valikut. Kohalike omavalitsuste valikul pidasin oluliseks, et kohalikud omavalitsused asuksid Lõuna-Eesti maapiirkondades. Antud uurimustöö valimi koostamisel arvestasin asjaoluga, et kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja on üks, kes teab eakate probleemidest ja eakatele pakutavatest teenustest kohalikus omavalitsuses. Valiku tegemisel moodustus uuritav rühm, mis koosneb neljast sotsiaaltöötajast. Intervjueeritavate valik selgus alles pärast uurimusteema tutvustamist.

Analüüsi osas kasutasin intervjueeritavate eristamiseks lühendit St (sotsiaaltöötaja), mille järel olev number on intervjueeritava number, mis on valitud juhuslikus järjekorras. Tsitaadid esitan kaldkirjas ja jutumärkides, tsitaatide märgistus /.../, mis tähendab lühendamisel väljajäetud osa.

2.3. Andmekogumine.

Uurimustööle vajaliku informatsiooni saamiseks kasutasin poolstruktureeritud (standardiseerimata) intervjuud, mis on suunatud intervjueeritavate arusaamadele ja kogemustele. Kõige raskem oli see, et esialgselt plaanisin uurimustöö eesmärgiks intervjueeritavatel saada informatsiooni eakapoliitika elluviimise kohta, kuid intervjuerides jäid vastamata küsimused, mis puudutasid koostööd mittetulundusühingutega või perekondadega, kes hooldavad eakat kodus. Ei saanud vastuseid ka küsimusele regionaalse ja rahvusvahelise koostöö kohta. Transkribeerimise tulemusena muutsin esialgu planeeritud eesmärgi. Intervjueritavatel saadud vastustest sain teavet eakatele suunatud sotsiaalteenuste kohta kohalikes omavalitsustes.

Eelnevalt tutvustasin sotsiaaltöötajatele oma töö eesmärgi, milleks on teabe saamine eakatele pakutavate sotsiaalteenuste kohta kohalikes omavalitsustes. Uurimustöös osalemiseks pöördusin seitsme kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja poole. Kolme kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajad andsid eitava vastuse. Kaks intervjueritavat võtsid intervjuu andmiseks mõtlemisaega ning kahe nädala jooksul andsid mõlemad oma nõusolekuks suulise kinnituse. Intervjuud viisin läbi aprillis 2013 intervjueritavate töökohtades. Intervjuud salvestasin diktofonile (16,5h) ning transkribeerisin. Transkribeerimise tulemusel sain materjali 18 lehekülge (1.0) teksti. Kaks intervjueritavat soovisid salvestamist üle kuulata ja üks soovis lisada täiendusi alguses antud küsimuste vastustele. Kõikide intervjueritavate soov oli jääda anonüümseks, üks nendest oli koostanud anonüümsuse tagamiseks kirjaliku leppe, mille ma ka allkirjastasin. Minu, kui uurija jaoks, ei selgunud täpsed põhjused, miks vastajad soovisid anonüümsust. Kuid vestluse põhjal tegin siiski omad järeldused. Intervjueritavatel puudub soov sattuda tähelepanu alla, kuna uued suunitlused eakapoliitikas ei ole maapiirkondades käsitlemist leidnud. Hetkel ollakse teadmatuses, kuidas ja mis vahenditega eesmärgipäraselt toimida. Helisalvestised hävitasin peale töö valmimist.

Minu jaoks oli raske uurimustööd tehes intervjuud teha ja puudusid ka kogemused intervjuerimist juhtida. Juhtida vestlust eakate teemale oli raske, kuna intervjueritavad rääkisid neile tähtsamana tunduvatest teemadest, milleks olid mittetoimetlevate perede probleemid,

koolikohustuse mittetäitjad. Intervjueeritavatest ühe puhul sain alguses küsimustele napisõnalisi vastuseid, kuid vestlust arendades ja lisaküsimusi esitades oli kontakt loodud ja kokkuvõttes kujunes intervjuu ajaliselt oodatust pikemaks. Teiste intervjueeritavaga kontakti leidmine ei vajanud aega.

2.4. Analüüsimeetod

Analüüsi meetodiks valisin temaatilise analüüsi, mille puhul ei sõnastata andmete teemasid kodeerimisel varem, vaid teemad kujunevad alles andmete kodeerimise käigus. Meetod aitab kasutajal jõuda probleemideni, millest ta ei olnud varasemalt teadlik. (Ezzy, 2002)

Alustasin oma uurimuse analüüsi helisalvestite kuulamisest. Kuulasin helisalvestisi korduvalt, sest materjalis leidsin teemasid, mis ei haakunud minu uurimustöö eesmärgiga, näiteks soovisin teada intervjueeritavate vanust, haridust ja erialast tööstaazi, samuti olulisemad sihtgrupid kohalikus omavalitsuses, milleks ei osutunud minu uurimistöös vajalik eakate sihtgrupp, vaid probleemid lastega ja töötutega. Materjal sisaldas ka hulgaliselt emotsioone, transkribeerisin saadud materjali ja tegin märkmeid. Jagasin andmed kategooriatesse, sain esialgu kolm kategooriat, mis haakusid uurimuse põhiküsimustega. Süvenedes veelkord transkribeeritud materjali, lisasin veel ühe alakriteeriumi, mida alguses ei soovinud välja tuua. Intervjueeritavad tõid välja oma tulevikunägemuses töötasu teema. Esialgu ei kavatsenud seda teemat käsitleda. Leidsin selle siiski vajaliku olevat, kuna võib tekkida olukord, et maapiirkondadesse ei leita enam sotsiaaltöötajaid. Teemat käsitlen intervjueeritavate tulevikunägemust käsitlevas peatükis.

3. TULEMUSTE ESITUS JA ARUTELU

Järgnev peatükk on jagatud temaatilisest analüüsist ilmnenu teemadele vastavalt neljaks suuremaks peatükiks. Esimeses peatükis analüüsin intervjueeritavate kirjelduse alusel eakate abivajadust. Seejärel annan ülevaate toimetulekut toetavatest teenustest, sotsiaalpoliitika kujundamise võimalustest kohalikus omavalitsuses ja sotsiaaltöötajate tulevikuvisionist.

3.1. Sotsiaaltöötajate kirjeldus eakate abivajadustest.

Intervjueeritavate sõnul on varasematel aastatel eakatele vähe tähelepanu pööratud. Kuid alles viimastel aastatel on hakatud rohkem märkama eakaid, kui ühiskonnas vajalikku (heterogeenset) sihtgruppi.

„Siiani on ikka toimetatud sotsiaalabi vajavate inimestega ja kui ausalt öelda, siis uuemaaja trend /.../ alles hakkab meil toetust leidma“. (St4)

„Kui poleks /.../ koolitusel käinud, siis eakatele ei oleks küll rohkem panustamist osanud /.../ nõuda“. (St2)

Siinkohal peab intervjueeritav silmas sotsiaalset kaasatust, mis väldiks tõrjutust ja nõustamise vajadust. Intervjueeritavatest kaks toovad eakatele suunatud teema aktuaalseks muutumise põhjuseks välja vananeva ühiskonna teadvustamise. Kuigi Perekonnaseadus on eaka eest hoolitsemise kohustuse seadnud abivajaja lastele ja omastele, tuleb abivajavate eakate eest hoolt kanda kohalikel omavalitsustel.

Sotsiaaltöötajad saavad tihti eakalt abivajajalt infot, et perearst on keeldunud tulemast koduvisiidile.

“/.../ tunnen ju oma abivajajaid /.../ on küll juhuseid, kus pean ise perearstile helistama, /.../ saavutame kokkuleppe”. (St1)

“Ravimite ja toidu kättesaadavus on raskendatud, ühiskondlikku transporti seal enam ei käi /.../”. (St3)

Intervjueeritavate sõnul selle olukorra lahendamiseks piisab perearsti kojukutse vajadusest, sotsiaaltöötaja helistamisest perearstile ja olukord saab lahendatud. Viimaste aastate jooksul on suurenenud vajadus eakatele pakkuda elamiseks kohta sotsiaalmajas.

„Paljudel vanakestel on omaksed Eestist ära läinud /.../ aga eluase ei ole elamiskõlbulik ja tulebki mingi võimalus leida kuhu inimene paigutada“. (St4)

„Põhjuseid on mitmeid, näiteks meil on vallas kolm üksikut eakat, kes elavad sotsiaalmajas ainult talvekuudel, kevadel lähevad oma kodudesse tagasi ja nii juba paar aastat järjest, lihtsalt kodus ei ole kas kõlblikku küttekollet või siis ei saa lumega oma kodunt välja“.(St3)

“/.../ pole pesemisvõimalust, kuna kaevust kadus vesi /.../ ja senini sulatas ta lund, aga mida edasi, eks vaatame “. (St2)

Intervjueeritavad näevad sotsiaalmaja vajaduse suurenemises eelkõige eaka omakste poolset hoolimatust. Eluasemed on remontimata olnud juba aastaid ja nüüdseks on muutunud elamiskõlbmatuks. Eakate toimetulek on halvenenud ja selle põhjuseks peetakse elukalliduse tõusu. Eakate olukorra halvenemist seostavad intervjueeritavad elukalliduse tõusuga.

“Olen märganud, et kui on kasutatud riiete odavmüük, siis vanureid on seal palju, /.../ enamalt olid ikka pereinimesed”. (St1)

“Supiköögi vajadus on suurenenud /.../ lasteaia köögist tellime juurde”. (St4)

Intervjueeritavad tunnetavad, et eakate toimetulek on suuresti jäänud kohaliku omavalitsuse kanda. Mida aeg edasi, seda rohkem probleeme lahendada tuleb.

Murettekitav olukord on intervjueeritavate sõnul avahoolduse valdkonda kuuluva eaka teenindamine tema enda kodus.

„Palju olen rääkinud, /.../ lihtne on koostada rehabilitatsiooniplaan või vanake kodunt ära saata, /.../ aga hooldaja leida ja sellele veits juurde maksta, /.../ odavaim hoolekandetasutusele suuri summasid välja käia“. (St4)

“Kodusse minnes ja juttu rääkides kliendiga, /.../ eriti üksikute juures /.../ muudkui kutsutakse tagasi /.../“. (St2)

„Koduõenduse teemaga tegelemine ei ole vaatamata ettepanekutele leidnud vallas toetust /.../ ei ole seda ka arengukavasse planeeritud /.../“. (St3)

Koduhooldus sisaldab kliendile kodustes tingimustes osutatavaid teenuseid, mis aitavad vähendada toimetulekuvõimega eakal iseseisvalt toime tulla harjumuspärasel keskkonnas. Koduõendust aga teostab meditsiiniõde, raviarsti või perearsti poolt määratud raviskeemi alusel. Oluline on teha vahet tervishoiu- ja hoolekandeteenusel, kuid neid oleks praktikas vaja integreerida. Seega näitab intervjueritava mõtteviis õiget suunda.

3.2. Toimetulekut toetavad teenused ja takistavad tegurid nende elluviimisel.

Olenemata sellest, et maapiirkondades on palju töötuid, ei ole lihtne leida eakale hooldajat. Kohalikes omavalitsustes ollakse enamasti nõus koduhooldust rahaliselt toetama, kuid vaatamata sellele ei ole sellest huvitatuid. Intervjueritavate sõnul on probleem selles, et maakohas ”tunnevad kõik kõiki“ ja see takistab vahel isegi leitud võimaluse kasutamata jätmist, kuna eakas abivajaja keeldub pakutud võimalust vastu võtmast.

“Juba mitu aastat tagasi juhtisin vallavalitsuse tähelepanu sellele, /.../ et peab leidma võimalusi hoida eakas oma harjunud keskkonnas“. (St2)

„/.../ hooldekodu on ikka hea võimalus küll aga vahel oleks ikka enne seda muid lahendusi otsida“. (St4)

“Meil on koduhooldajaid kolm /.../ saavad vallalt lisatoetust /.../. (St1)

Kohalikes omavalitsustes on intervjueritavate sõnul koduhooldust vajavate eakate ja puudega inimeste osakaal suur, kuid koduhoolduse rakendamise võimalus väiksem, kui selleks vajadus

on. Seepärast jääb suures osas üle võimalus anda soovitus üksikuks jäänud eakale tema enda nõusolekul paigutamine hoolekandeesutusse. Eakatel on õigus elada oma kodus ning taotleda hädavajalikke sotsiaalteenuseid. Lähemal ajal on plaanis teha sisuline analüüs hooldusvajaduse kohta. Senini on intervjueeritavad teadnud eakate koduhooldusvajadustest kohalikku omavalitsusse laekunud avalduste järgi.

Intervjueeritavad räägivad probleemidest, miks perekonnad ei saa eakate eest ise hoolitseda, kuid pidades silmas uurimuse eesmärki, jätan need kajastamata. Lisan, et intervjueeritavate sõnadekohaselt on omakste poolt hoolitsuseta jäetud eakaid vähe.

Kirjeldati hoolekandeesutusse suunamist, kui rasket otsust, kuna see on paljudele eakatele esialgselt vastuvõetamatu, kuid kahjuks paratamatu.

”/.../ kodudesse hooldajate leidmine on väga raske ja see teenus on alarahastatud. Hoolekandeesutusse paigutamine on ainus viis /.../ hooldust vajavad enamuses füüsilise või psüühilise puudega eakad“. (St2)

„Üksikute eakatega tegelevad enamuses hoolekandeesutused. Mina tegelen hoolekande teenuste kättesaadavuse tutvustamisega, sest soovitud /.../ jätkub“. (St1)

„Väga raske protsess, vahel teeb hinge haigeks, eriti kui eakas saaks küll enesega hakkama, kuid tema eluase ei ole elamiskõlbulik“. (St4)

“Kahjuks puudub võimalus tagada eakatele /.../ iseseisev toimetulek ja siis jääbki üle eakal taotleda suunamist hoolekandeesutusse“. (St3)

Eakate soov hoolekandeesutusse minna on alles siis, kui ei leita mingit muud võimalust eluga toime tulla. Eakatele, kelle eluase on muutunud elamiskõlbmatuks või vajavad toimetulekuks kõrvalabi, pakutakse võimalusel elamist sotsiaalmajas või hoolekandeesutuses. Üldjuhul satuvad hoolekandeesutusse isikud, kelle toimetulekuvõime sõltub haigustest tingitud asjaoludest.

Maapiirkonnas elavad paljud eakad kaugel keskusest, nii mõnelgi neist puudub tahe või oskus abi küsida. Eakad, kes on eluaeg elanud maal, on abi küsimiseks tagasihoidlikud, peavad õigeks ise hakkama saada.

“ /.../ tuleb lausa kättpidi vedada kodust välja /.../, eks jutud liigu, kes ja kuidas elab”.
(St4)

“/.../ koduleht jätab soovida, /.../ info ei levi”. (St3)

”Ega nad ise väga abi küsima ei tule /.../ häbenevad, et ise hakkama ei saa /.../”. (St2)

Rõhutatakse kogukonda kaasamise vajalikkust ja samas väidetakse, et eakatest, kes pole ise abi otsinud, puudub kohalikul omavalitsusel nende toimetulekust ülevaade. Tundub, et eakad on samuti infosulus, teadmata oma õigustest ja võimalustest. Kohaliku omavalitsuse koduleht peaks andma sellekohast informatsiooni.

Intervjueeritavad räägivad eakate kaasamisest tööturule. Rõhutades seda, et koduvaldadest on lahkunud märkimisväärne hulk tööealisi inimesi, ning viimase paari aasta jooksul on pööratud tähelepanu endisest enam töövõimelisest elanikkonnast vanemaealiste kaasamisest tööturule, kuid entusiasmi märgata selle teema käsitlemise juures intervjueeritavatelt eriti märgata ei ole.

„Kui varasemalt olin töötuks jäänud tööealistele inimestele nõuandjaks, siis nüüd /.../ viin ennast kurssi tööturul pakutavate töökohtade kohta käiva informatsiooniga /.../ mida saab pakkuda eakatele, iseasi muidugi kas niisuguseid töökohti üldse olemas on /.../ ei jätku ju tööealistelegi“. (St3)

Selgub, et piirkondades on üsna palju pensionialisi, kellel ei ole kaebusi oma tervise kohta ja kes on omal jõul otsinud rakendust tööturul ning seda leidmata, otsimisest loobunud.

”Üksinda jäädes satub /.../ majandusraskustesse, pensionist ei piisa /.../ aga tervis lubaks töötada”. (St1)

”/.../ eakad on olnud juba enne pensionile jäämist töötud /.../ loobunud ammu töökoha otsimisest /.../ teevad jõudumööda juhutöid”. (St3)

”/.../ kas mõni ettevõtja on pensioniealisest töölisest huvitatud /.../”. (St2)

Kuna jutt on pensioniealistest, siis kohalikus omavalitsuses mainitud sihtgrupi töölesaamise sooviga tegeletud ei ole. Aktiivse vananemise strateegia aga rõhutab vajalikkust eakate kaasamisest tööturule.

Tähtsaks peavad sotsiaaltöötajad eakate ja noorte sidusust. Seda, et noored koos vanemaelistega üheskoos üritustel osaleksid, on vähe. See on osaliselt tingitud inimeste endi passiivsusest, osalt ka kultuuriürituste vähesusest. Intervjueeritavatest kaks peavad sidususe puudumise probleemiks mitmete kultuuride erinevusega kogukonda.

“Meie vallas elab väga paljude rahvuste esindajaid, /.../ järjest rohkem annab tunda, et nad ei püüagi midagi ühiselt teha, /.../ iga sotsiaalse abi andmisega leidub inimesi, kes arvavad, et temal on selle saamiseks rohkem vajadust kui /... / ja siis tuuakse välja, et nojah, tema on /.../ rahvusest /.../. (St3)

“Mida aeg edasi, seda rohkem tuleb omavahelisi arusaamatusi /.../ rahvuse mainimine on justkui trumbiks /.../. (St2)

Kultuuride erinevusest tulenevate lahkkelide põhjuseks peavad intervjueeritavad seda, et meedias on tihti rõhutatud vene- ja eesti keelt kõnelevate kogukondade vahelistest arusaamatustest.

Intervjueeritavad tunnustavad eakaid, kes on ühiskondlikult aktiivsed.

„Oi, no meie valla eakad on ise väga ettevõtlikud. Rahvamajas /.../ käiakse koos tantsimas, laulmas. Üks alles /.../ õpetaja organiseerib pidevalt väljasõite ja kohe otsib tegevust üksi elavatele eakatele“. (St4)

”/.../ päevakeskuse loomine on jutuks tulnud /.../. (St1)

Aktiivset seltsielu peavad intervjueeritavad väga tähtsaks, et eakas ei tunneks ennast tõrjutuna ja üksijäetuna. Eakate vaba aja sisutamiseks on korraldatud ja rahastatud kohaliku omavalitsuse poolt mitmesuguseid üritusi. Eakate poolt korraldatud ekskursioonideks võimaldatakse transport. Rahvamajades korraldatakse eakatele mõeldud üritusi. Kohalikud omavalitsused annavad raadio

teel edasi sünnipäevaõnnitlusi eakatele nimeliselt. Sotsiaaltöötajate sõnul valmistab selline tähelepanu eakatele suurt rõõmu.

Intervjueeritavad annavad ülevaate kohalikes omavalitsustes pakutavatest sotsiaalteenustest eakatele. Kolme kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajat rõhutavad, et Sotsiaalministeeriumi poolt arengukavades esiletoodud suunitlused ei ole kohalikes omavalitsustes rakendust leidnud ja eakatele osutatakse teenuseid, mida intervjueeritavad nimetavad vältimatu abi andmiseks.

“Meie oleme ikka püüdnud toetada vastavalt võimalustele”. (St4).

”Ikka toetatakse, /.../ pole kedagi päriselt hätta jäetud”. (St2)

“/.../ kui saame teada kes abi vajab /.../ on ka neid, kes palub abi aga tegelikult seda ei vaja”. (St3)

Edukamaks võib pidada uuritavatest ühte kohalikku omavalitsust, kus sotsiaalteenuste võimaldamiseks on panustatud juba pikemat aega. Panustatud on oma kogukonna hüvanguks ettenägelikult ja eesmärgipäraselt. Kirjeldus on uurimises osalenud kohalikest omavalitsustest suurima eelarvega.

”„Meil on suuremalt jaolt tagatud toimetulek, sotsiaalteenuste kättesaadavus, meie vallas on hooldushaigla, /.../ töötab päevakeskus /.../ nii et võime rahul olla“. (St1)

Sotsiaalteenuste võimaldamine on valdades erinev. Maapiirkonnas puudub paljudes kohtades ühiskondlik transport, seepärast on transporditeenuse vajadus üsna igapäevane nähtus. Sotsiaaltöötajad nimetavad seda lausa vältimatuks abiks, mida valdades ka rahaliselt toetatakse.

“/.../ vaja arsti juurde saada, arstirohtude kättesaamine pärast apteegi sulgemist on keeruline /.../ küttepuude veoks, /.../ toome oma eakaid pangabussi juurde”. (St2)

Transporditeenust võimaldatakse ka arstiabi kättesaamiseks. Intervjueeritavate sõnul makstakse lisatoetust meditsiiniliste abivahendite vajajatele. Lisatoetuse maksmise vajadus on tekkinud alles viimasel ajal.

“/.../ varem said ise hakkama, nüüd ei tule nad kuidagi oma rahadega välja /.../. (St1)

Koduhooldusteenus on kolme intervjueritava sõnul eakatele mõeldud teenuste tagamisel suurimaks probleemiks. Hooldaja leidmine tekitab raskusi, vaatamata pakutud rahalise toetuse võimalusele, ei ole kerge omavalitsuses leida inimest, kes võtaks omale hooldaja kohustused.

Intervjueritavad räägivad eluasemeteenuse vajaduse suurenemisest. Kahes omavalitsuses on võimaldatud eluasemeteenust vastavalt vajadusele, kuid ülejäänud omavalitsustes on eluasemetaotlejaid rohkem kui võimalusi. Sotsiaaltöötaja sõnul on elamu, mis on mõeldud sotsiaalmajaks, remontimata. Mureks on kahes omavalitsuses ka saunakasutamise teenuse võimaldamine. Saunad on küll olemas, kuid kohandamata kasutamiskõlblikuks. Siinkohal saab kokkuvõtteks öelda, et sotsiaaltöötajad on teadlikud kohustustest, mis on seatud kohalikule omavalitsusele. Hetkel on vaja tagada kahes vallas eakate esmavajadused: võimaldada joogiveega varustamine ja kindlustada eluasemega.

3.3. Sotsiaalpoliitika kujundamise võimalused.

Intervjueritavate vastused jäävad siinkohal napisõnaliseks. Oma seisukohti on avaldatud ressursside jaotuse või eluasemepoliitika muutmiste kohta ja pöördutud maavalitsuse ja vallavalitsuse poole, kuid ettepanekuid ei ole arvestatud tuues põhjuseks rahaliste vahendite puudumist. Räägitakse otsesest tööalasest alluvusest vallavanemale, enamus kinnitab vallavanemaga häid tööalaseid suhteid. Kuid lisatakse, et head tööalased suhted ei tähenda veel seda, et pöördudes abivajajate probleemidega vallavanema poole, saaksid probleemid positiivse lahenduse.

”/.../ või siis soovime, et ettepanekud võetakse arutusele, /.../ ja me saame vastuseks umbes nii et kõik on väga tore, arutasime, kuid kahjuks meiepoolselt puudub rahalise toetuse võimalus“. (St3)

Siin räägib intervjueeritav kohaliku omavalitsuse suhtumisest. Otsese alluvuse kohta on intervjueeritav toonud välja omapoolse ettepaneku:

“Sotsiaaltöötaja see tähendab kasvõi sotsiaalnõunik peaks alluma otse Sotsiaalministeeriumile /.../“. (St2)

Selgub, et intervjueeritavad ei ole, peale kohaliku omavalitsuse ja maavalitsuse, pöördunud Sotsiaalministeeriumi juures töötava eakate poliitika komisjoni poole, kelle üheks ülesandeks on toetada eakate poliitika elluviimist. Intervjueeritav leiab, et otsene alluvus kohalikule omavalitsusele seab sotsiaaltöös piirangud, kuna kohaliku omavalitsuse prioriteetide hulka ei kuulu eakate probleemidega tegelemine.

“/.../olen küll saanud vallast vastuseks, et kahjuks ei jätku raha /.../ no suhtumise küsimus”. (St3)

Intervjueeritavatest üks on veendunud, et sotsiaalprobleemidele lahenduste leidmine või vähemalt aruteludest selguv tulemuslikkus oleks märksa positiivsem, kui sotsiaalvdkonda puudutavate teemade lahendamised oleksid koondunud ühe intsitutsiooni ülesandeks. Senini on sotsiaaltöötajate sõnul üsna selgusetu ka rahalise toetuse jagamise kord, ei ole kindlalt paika pandud, missugune institutsioon siis mingit teenust peab rahastama ja mis saab siis kui vallal raha vajalikele sotsiaalteenustele ei jätku.

Kui tegevussuunda hinnatakse rahas, siis peamine eesmärk sotsiaaltöös võib jääda teostamata, kuna investeeringud sotsiaaltöösse võivad näida üksnes väljaminekutena. Lahenduseks oleks investeering üksikisikute probleemide lahendamise kaudu, mille tulemuseks saab olla mõju ühiskonna kui terviku probleemide vähendamisele (Urponen ja Mattila, 2013).

Asjaolu, et kohalike omavalitsuste arengukavas ei ole eraldi välja toodud eakatele mõeldud tegevuskava või et isegi kohaliku omavalitsuse koduleht ei kajasta olulist infot, häirib intervjueeritavaid.

“Eraldi oleks arengukavasse vaja tuua eakatele mõeldud tegevus, teada ju on oma valla probleemid /.../ kõik ju teavad kõiki /.../ aga vaja ju ametlik dokument selle kohta vastu võtta /.../ ja vaja on organiseerimist /.../”. (St3)

„Kasutame eelarves väljatoodud sotsiaalvaldkonda kuuluvat raha /.../ teeme ettepanekuid /.../ arvestatakse selle rahaga, mis kuludes märgitud sõnaga-sotsiaalhoolekanne“. (St2)

Intervjueeritavad viitavad asjaolule, et vaatamata Kohaliku omavalitsuse korralduse seadusele, mis sätestab omavalitsuse volikogu õiguse kehtestada eakatele suunatud teenuste osutamise korra, puudub kolmes omavalitsuses eakate sotsiaalhoolekande teenuste arengukava. Samas väidetakse, et arengukavasse eraldi tegevuskava väljatoomine ei muuda midagi.

“/.../ mis sellest kasu, see on nii paljudeks aastateks ja ammu vastu võetud, siiani pole ühtegi punkti ellu viidud“. (St4)

Sotsiaaltöötajatel sotsiaalpoliitika kujundamiseks intervjueeritavate sõnul puuduvad olulised võimalused. Viitavad igapäevaselt sotsiaalvaldkonda puudutavate küsimuste lahenduse leidmisele ja sotsiaalkomisjoniga koostööle.

„Mõtleme koos, mida saaks paremini ja ilma rahata ära teha /.../“. (St2)

„/.../ võrgustikutöösse kaasamine, see aitab paljugi /.../ MTÜ-sid on vähe kes vanuritega tegeleks /.../ päevakeskus tuleks luua“. (St3)

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses ja Sotsiaalhoolekande seaduses on sotsiaalteenuste saamise kord reguleeritud, kuid ei määratleta täpselt kohaliku omavalitsuse ülesandeid ja kohustusi. Sotsiaaltöötajate ettepanekud jäävad tihti tähelepanuta, koostatud arengukavad sotsiaalvaldkonnas ei jõua täies mahus kohaliku omavalitsuse arengukavadesse, vaid täidetakse iseenesest mõistetavaid ülesandeid, milleks on vältimatu abi andmine. Intervjueeritavatest üks väidab, et vallavalitsusele tehtud eelnõu sotsiaalteenuste osutamise teemal ei ole veel vallavolikogusse arutlusele jõudnud. Vallavalitsustes on üldine arengukava muutmatul kujul juba aastaid. Sotsiaaltöötajad väidavad, et omavalitsuse arengukavade muutmised on selle aasta algusest muutmisel ja täiendamisel.

3.4. Sotsiaaltöötajate tulevikuvisioon.

Intervjueeritavad peavad tuleviku perspektiivis oluliseks eakate iseseisva toimetuleku toetamist, mis paljuski sõltub hoolekandeteenuste arendamisest ning on intervjueeritavate sõnul peamiseks eesmärgiks. Pensionieas, kuid hea tervisega inimeste tööturule aitamine ei tundu intervjueeritavatele kuigi tõenäoline, kuid samas väidavad, et teemaga tegeleda tuleb. Tähtsaks peetakse ka asjaolu, et sotsiaaltöötajate poolt abivajavate heaolu parendamiseks tehtavaid ettepanekuid võetaks arvesse, viidates juhtimisotsustele kohalikus omavalitsuses, kuna eakate elukvaliteedi parandamiseks on tähelepanu pööratud vähe.

„Oi, kuidas oleks vaja sihiks seatud tulemuste saamiseks toetust /.../, mul on üles kirjutatud lausa aasta-aastalt sinnapoole jõudmise tulemused /.../ mis muud kui tahaks, et ka meie eakad saaksid ennast nii nagu Norras või Soomes /.../ aga /.../ meie riigivalitsejad ei ole ju tegelikult eakaid tähtsaks pidanud“. (St4)

Intervjueeritav ei pea tähtsaks, et kohalikus omavalitsuses oleks eraldi välja töötatud eakatele mõeldud sotsiaalhoolekande arengukava, vaid peab vajalikuks eelkõige vajaduspõhiselt olevate probleemidega tegelemise.

Järgnev teema ei olnud esialgselt uurimustöösse võetud, kuid intervjuude transkribeerimise järel otsustasin teemat käsitleda. Toon välja intervjueeritavate endi öeldu suuremas mahus. Pean seda vajalikuks, kuna väljaöeldust võib järeltada järgmise probleemi tekkimist: sotsiaalvaldkonnas töötavate inimeste leidmise. Jätsin väja üliemotsionaalsed repliigid.

„Seadsin sotsiaaltööle minnes omale üsna kõrged eesmärgid, paljugi olen suutnud tänu oma entusaismile ja organiseerimisvõimele ellu viia selles valdkonnas, kuid sageli leian ennast mõtlemast, et ei suuda enam ja ei näe sellel pingutusel ülla eesmärgini jõudmist lähemal ajal, nii ei saa edasi areneda /.../, olgem ausad, töötasu, mis mulle oma piiritlemata tööülesannete täitmisel makstakse /.../ ei ole ka minule motivatsiooniks

kaugema tuleviku rabeleda. See on nagu alatu tunnistada, aga mis parata, olen ka mina mõelnud jätta siin see amet ja minna /.../, ja ega kõik polegi ainult sissetuleku pärast, suur osa on ka suhtumisest, kas keegi peale minu klientide /.../ üldse mõtleb selle peale, et igati kaasa aidata hättasattunute abistamiseks, /.../ tehakse suuri sõnu ja tähtsat nägu, aga mina kohapealsete probleemide lahendamisel olen jäetud /.../. (St1)

Intervjueeritaval on plaanis minna tööle välisriiki.

Siinkohal toon välja lisaks asjaolu, et sotsiaaltöötajad olid häiritud sotsiaaltöö negatiivsest kuvandist ühiskonnas. Häiriv on intervjueeritavate sõnul, et meedias kajastatakse sotsiaaltöötajaid enamuses negatiivsete artiklite näol, milles tuuakse välja negatiivne üksikjuhtum ja mille tagajärjel tekib ühiskonnas negatiivne hoiak.

„Kui ma pean rääkima eakatega seotud kaugema eesmärgi saavutamisest, siis osaliselt on see ka täidetud, ma pean silmas seda, mida ennem rääkisin /.../ kuid isegi valla arengukavasse muutuste sisseviimine ei lähe kergelt, ettepanekuid lükatakse kõrvale ja küsige, küsige parem mida ma selle eest vastu olen saanud peale /.../. Ok, vastan ise - seda tööd alustades arvasin, et minust sõltubki abivajajate heaolu, areng kaasa arvatud. No ei ole see nii /.../ ja märksõnad: tuleb võimaldada, tähelepanu pöörata, ellu viia /.../ olgem aus ja öelgem, kes seda tulemuslikult siis tegema peab /.../ ja mis peaks olema see väljateenitud palganumber“. (St2)

„Visioon on muidugi parimate tulemuste saavutamine, kuid kerge see ei ole. Igapäevatöö võtab palju aega, tuleb tegeleda paljude probleemide lahendamistega ja selleks kulub palju aega ja läbipõlemisoht on suur. Ei teagi, kas ma ikka väga tahan seda tööd missioonitundest teha. Sai ju küll /.../ koolis õpitud ametiraskustest ja palju muud, kuid elu ise on midagi muud. Vahel justkui unustatakse ära, et sotsiaaltöötaja ei ole kõikvõimas /.../ ja muidugi jääb eesmärgi saavutamine kaugesse tulevikku /.../ ja ega enne parimat ei saavutatagi, kui kõige kõrgemal /.../ tasemel ei pöörata sotsiaalprobleemide lahendamisele suuremat tähelepanu“. (St3)

Sotsiaaltöö eesmärk on aidata inimesi, kes on ebasoodsasse olukorda sattunud, ning selleks pole vaja alistuda juhistele ja skeemidele, mis on olemuslikult bürookraatlikud. Et mitte alluda bürookraatiale, on vajalik kasutada uusimat teavet ja selle mõjukust, mida saab tõenduspõhise praktika võimaluste kasutamisega sotsiaaltöös. (Urponen, Mattila, 2013)

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED.

Käesoleva töö eesmärgiks oli kirjeldada, missuguseid sotsiaalteenuseid pakutakse eakatele maapiirkonna kohalikes omavalitsustes. Eesmärgi saavutamiseks intervjuueerisin nelja erinevas maapiirkonnas asuvat kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajat.

Uurimustöös keskendusin kolmele kolmele olulisele teemale:

- Milliseid sotsiaalteenuseid pakutakse eakatele?
- Milliseid eesmärke on seatud eakate elukvaliteedi parandamiseks?
- Millised on takistavad tegurid sotsiaalteenuste pakkumiseks?

Analüüsi tulemustest selgus, et pakutavaid sotsiaalteenuseid võimaldatakse omavalitsustes vajaduspõhiselt ja vastavalt võimalustele. Rahastatakse huvitegevust, tagatakse tasuta küttepuude transport, osaliselt kompenseeritakse ka küttepuude kulu, võimaldatakse transpordi kasutamist, toetatakse vähesel määral hooldusteenust, tagatakse tervishoiuteenuse kättesaadavus, pakutakse saunateenust.

Eesmärgiks on sotsiaalmajade remont, päevakeskuse loomine, pensioneas osajalise töötamise hõlbustamiseks ettepanekute tegemine kohalikele ettevõtetele, eakatele mõeldud hooldusvajaduste kohta teha sisuline analüüs, kohaliku omavalitsuse kodulehtedel anda sisulist informatsiooni, tagada koduhooldusteenus täies mahus eakatele ja puudega inimestele, laiendada võrgustikutööd.

Takistavateks teguriteks sotsiaalteenuste pakkumisel peetakse rahaliste võimaluste puudumist, eakate endi passiivsust, hooldustöötajate puudumist, omavalitsuse vähest tähelepanu pööramist eakate elukvaliteedi parandamisele.

Uurimustulemuste põhjal ei saa teha üldistust maapiirkondades asuvate kohalike omavalitsuste panuseid eakate sotsiaalteenuste tagamisel, sest tulemused on saadud sotsiaaltöötajate ütluste järgi ning peegeldavad nelja kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja arusaamu 2013. aasta kevadel.

Samas tekkisid uurimuse käigus esile teemad, mida võiks tulevikus uurida. Intervjueeritavad käsitlesid näiteks: väikeste omavalitsuste liitumisega sotsiaalprobleemide lahendamisel nii positiivsete kui negatiivsete tulemuste võimalikkusest, sotsiaaltööga tegelevate töötajate koolituse vajadusest ning sotsiaaltööd tegevate inimeste iseloomuomaduste tähtsusest.

Kokkuvõttes saab öelda, et eakatele on küll tagatud enamuses esmavajadused, kuid eakate sihtgrupp prioriteediks ei ole. Sotsiaaltöötajad tõstatavad eakate probleemid päevakorda, kuid omavalitsused ei ole leidnud rahalisi võimalusi lahenduste leidmiseks. Arvestatakse asjaoluga, et seadusest tulenevalt on eakate eest hoolitsemine seatud laste ja omaste ülesandeks.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aktiivsena vananemise arengukava 2013-2020. Sotsiaalministeeriumi veebilehekülj. <http://www.sm.ee/> (22.05.2013)

European Year for Active Ageing (2012)

http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/disability_and_old_age/em0038_et.htm (22.05.2013)

Ezzy, D. (2002). *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. Crows Nest:Allen & Unwin Ltd.

Ewijk, van H. (2010) *Sotsiaaltöö positsioneerimine sotsiaalselt tundlikus ühiskonnas*. Sotsiaaltöö, nr 4.

Grosmann, M. (2008) *Eakate toimetulek ja teenuste vajadus Rõuge valla näitel*. Tallinn: Tallinna Ülikool [Magistritöö]. Tallinn.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007) *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Ikäihmiselle suunnattujen palvelujen eurooppalainen laadunkehittämisohjelma.

http://wedo.ttp.eu/system/files/24171_WeDo_brochure_A4_48p_FI_WEB.pdf (22.05.2013).

Koduhooldusteenus. Sotsiaalministeeriumi veebilehekülj.

<http://www.sm.ee/> (28.05.2013)

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. (RT I 1993, 37, 558).

Kütt, H. (2012) *Eakate poliitika komisjon läbi aegade-eile, täna, homme*. Sotsiaaltöö, nr.4.

Krusell, S (2010). *Vanemad inimesed tööturul*. Sotsiaaltrendid 5. Eesti Statistika, Tallinn.

Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.

Luuk, M. (2009) *Eakate taandumine tööturult*. Eesti Statistika kvartalikirj nr.1/2009.

Medar, M., Medar, E. (2007) *Riigi ja kohalike omavalitsuste poolt rahastatavad sotsiaaltoetused ja teenused*. Käsiraamat. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Paavel, V. (2004) *Sotsiaaltöö ümbermõtestamine*. Tallinn: Greif.

Perekonnaseadus. (RT I 2009, 60, 395).

Sirotkina, R. (2012) *Aktiivsena vananemise ja põlvkondadevahelise solidaarsuse Euroopa aasta 2012-kuidas me oleme nende teemadeni jõudnud*. Sotsiaaltöö, nr 1.

Sirotkina, R. (2012) *Aktiivsena vananemise strateegia 2013-2020 koostamisest*. Sotsiaaltöö, nr 4.

Sotsiaalhoolekande seadus. (RT I 1995, 21, 323).

Tulva, T., Kiis, A. (2001) *Vananemine Eestis: Eakate toimetulek ja teenuste vajadus*. Tallinn.

Tulva, T. (2001). 2. *Eesti ühiskonna sotsiaalsed valupunktid*. 2.2. *Vananev ühiskond: eakate toimetulek ja elukeskkond*. Eesti Inimarengu aruanne 2001.

<http://lin2.tlu.ee/~teap/nhdr/2001/2.2.html> (28.05.2013)

Urponen, M. (2013) *Tõenduspõhise praktika võimalused sotsiaaltöös*. Sotsiaaltöö, nr 1.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Irja Sõnum (31.05.1959), annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eakatele suunatud sotsiaalteenused ja nende võimaldamine maapiirkondades kohalike omavalistuste sotsiaaltöötaja hinnangul nelja omavalistuse näitel“, mille juhendaja on Reeli Sirotkina MSW.

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 03.06.2013